

Cyfrowi tubylcy i cyfrowi imigranci we współczesnej szkole. Kompetencje medialne nauczycieli – teoria, rozwój, implikacje

*Digital natives and digital immigrants in contemporary school.
Media competence of teachers – theory, development, implications*

Ewelina Brzyszc, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

STRESZCZENIE

Mass media są integralną częścią codzienności współczesnych uczniów. Szkoła zatem, w tym kadra pedagogiczna, ma za zadanie wdrażać nowe technologie do działań edukacyjnych oraz pomóc w aktywnym i selektywnym korzystaniu z treści medialnych. W artykule poruszono kwestię posiadania kompetencji medialnych przez współczesnych nauczycieli. Zwrócono uwagę na ich rolę w procesie kształcenia oraz wskazano na potrzebę rozwoju kompetencji medialnych poprzez zdobycie wiedzy teoretycznej, ale przede wszystkim praktycznej. W związku z tym zaprezentowano kilka przykładów dobrej praktyki wykorzystania mediów i dzięki temu poszerzenia własnych umiejętności przez nauczycieli. Przedstawiono implikacje wynikające z posiadania kompetencji medialnych oraz ich braku w odniesieniu do uczniów, pedagogów i procesu edukacyjnego.

Słowa kluczowe: MBO, przedsiębiorstwo, wdrożenie, wyniki, cel.

Mass media are an integral part of everyday life of modern students. Therefore, school along with the teaching staff is to implement new technologies for education and support active and selective use of media content. The article raises the question of media competence of contemporary teachers. Attention is paid to their role in the educational process, and the need to develop media competence by gaining theoretical and, above all, practical knowledge. Therefore, examples of good practices in media use which make teachers improve their skills are presented. The article also presents the implications of having and not having media competence in respect of students, educators and the educational process.

Keywords: MBO, enterprise, implementation, results, goal.

ABSTRACT

Wstęp

Należy zaznaczyć, że media są obecnie częścią codzienności każdego człowieka. Zdaniem M. Castellsa żyjemy w społeczeństwie sieci (Castells 2007). Istotne dla dzieci, czyli uczniów, środowisko medialne jest znane od najmłodszych lat, a zatem wychowuje, dostarcza informacji oraz rozrywki. Warto pamiętać, iż funkcjonuje w nim również szkoła i nauczyciel. Jak podkreśla W. Strykowski, „efektywność stosowania mediów zależy nie tylko od wyposażenia szkół w urządzenia i materiały dydaktyczne, ale również od wiedzy i umiejętności metodyczno-technicznych nauczycieli – kompetencji medialnych” (Strykowski 2005: 24). Umiejętności te są niezbędne w zawodzie nauczyciela, gdyż w szkole dochodzi do spotkania cyfrowych tubylców i cyfrowych imigrantów, którzy aby osiągnąć zamierzone efekty, powinni współpracować, wykorzystując do tego media. W związku z tym kluczowa jest, według K. Woźniak, koncepcja *media literacy* – odnosząca się do umiejętności korzystania z mediów, analizy, oceny wpływu wiadomości multimedialnych na społeczeństwo, które warunkują proces ustawicznego kształcenia, a także pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym (<http://knm.uksw.edu.pl/kompetencje-nauczyciela-procesie-edukacji-medialnej/> 2016). Nauczyciel powinien zatem stać się przewodnikiem i jednocześnie partnerem w korzystaniu ze środków masowego przekazu. Pomogą mu w tym kompetencje medialne, które należy rozwijać ustawicznie, w teorii i praktyce. Ich rozwój należy do każdego pedagoga, aby lepiej zrozumieć uczniów, przekazać wiedzę w ab-

sorbujący dla nich sposób, przestrzec przed niebezpieczeństwami oraz wykorzystać aspekty edukacyjne.

Cyfrowi tubylcy i cyfrowi imigranci we współczesnej szkole

We współczesnym świecie media, głównie technologia informatyczna, stały się źródłem pozyskiwania i tworzenia wiedzy. Należy stwierdzić, że w szkołach wciąż brakuje sprzętu technicznego oraz jego wykorzystania, niezbędnej edukacji medialnej, nieliniowego przekazu treści. R. Pachociński zauważa: „gdy dom i społeczeństwo stają się bardziej interaktywne, szkoła jawi się jako twór sztywny, mało interesujący i w ostateczności wyobcowujący dziecko ze środowiska poza placówką oświatową” (za: Cichocki 2008: 161). Jednym bardzo ważnym aspektem, który ma wpływ na stworzenie medialnych warunków nauki, jest korzystanie z mediów przez nauczycieli. Ich zadaniem jest nie tylko techniczna obsługa sprzętu, stosowanie go na zajęciach, ale także zdolność analizy i syntezy treści medialnych, znajomość wirtualnego świata, w którym dorastają uczniowie. „Trudność roli zawodowej nauczyciela w kształtowaniu i rozwijaniu umiejętności informacyjnych, będących podstawą budowania społeczeństwa wiedzy, zdaniem A. Cichockiego polega na tym, że nauczyciele z reguły należą do pokolenia, które nie wzrastało w z informatyzowanym świecie, a więc są ukształtowani w sposób tradycyjny” (Cichocki 2008: 163). W placówce oświatowej zaś spotykają się z użytkow-

nikami mediów, a co za tym idzie – z barierą w postaci kompetencji medialnych. Może to prowadzić do problemów w komunikacji z wychowankami, braku efektów kształcenia oraz braku satysfakcji z własnej pracy. Wobec tego warto przedstawić cechy dwóch najważniejszych podmiotów edukacji we współczesnej szkole. Nauczyciele według L. Hojnackiego (<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/239> 2016):

- potrafią wyobrazić sobie i rozumieć treść długiego, linearnego tekstu czytanego z książki;
- lepiej rozumieją tekst drukowany;
- przedkładają tekst nad obraz i dźwięk;
- preferują linearne myślenie i szeregowe przetwarzanie informacji;
- wykorzystują podstawowe, standardowe funkcje posiadanych urządzeń mobilnych.

Co więcej, z licznych obserwacji wynika, iż cyfrowi imigranci mają obawy przed stosowaniem mediów podczas lekcji, a niektórzy twierdzą nawet, że są one niepotrzebne. Kontrowersje wzbudził pomysł e-dzienników czy e-podręczników. Warto dodać, że pedagodzy trwają przy wyuczonych, sprawdzalnych (kiedyś) metodach i nie dostosowują ich do teraźniejszych potrzeb i oczekiwań uczniów. Panuje wciąż tradycyjny, linearny model nauczania. Należy zaznaczyć, iż coraz większa grupa stara się rozwijać kompetencje medialne oraz wykorzystywać media, np. tworzy kanały komunikacji – blogi, grupy na Facebooku, czerpie wiedzę i inspiracje oraz wiadomości z sieci. Szczegółowe przykłady zostaną przedstawione w kolejnej części artykułu. Drugim podmiotem są uczniowie, którzy jak podkreśla L. Hojnacki (<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/239> 2016):

- mają problemy ze zrozumieniem długiego i skomplikowanego tekstu;
- z powodzeniem czytają z małego ekranu;
- przedkładają obraz i dźwięk nad tekst;
- preferują swobodny dostęp i równoległe przetwarzanie informacji;
- odkrywają wszystkie funkcje posiadanych urządzeń, wymyślają nowe ich zastosowanie;
- traktują nowe technologie kreatywnie, ufnie.

Poza tym cyfrowi tubylcy doskonale radzą sobie z obsługą sprzętu, lecz mają trudność z selektywnym i krytycznym wyborem treści medialnych. Nowe technologie towarzyszą im codziennie, nie tylko w wolnym czasie, gdyż dzięki telefonom komórkowym z dostępem do Internetu są online w każdym wybranym momencie. Surfują po sieci, zawierają nowe znajomości, szukają pokemonów, komunikują się przez portale społecznościowe, gdzie relacjonują swoje prywatne życie. Środowisko medialne dostarcza im wiedzy, dlatego wolą znaleźć informacje na Wikipedii niż w książkach, robić wpisy na blogu niż kolejną rozprawkę w zeszycie. W związku z tym dyferencja jest widoczna i świadczy o swoistej dwubiegunowości funkcjonowania uczniów i nauczycieli w świecie mediów. Ważne są wobec tego kompetencje medialne oraz ich permanentny rozwój u pedagogów, aby zrozumieli i poznali otoczenie medialne młodych ludzi oraz pomogli im w aktywnym, racjonalnym odbiorze.

Kompetencje medialne – ujęcie teoretyczne

Kompetencja w pedagogice, zdaniem Cz. i M. Kupisiewiczów, to „zdolność do samorealizacji będąca głównie rezultatem efektywnego uczenia się; w znaczeniu potocznym – umiejętności, kwalifikacje i uprawnienia do wykonywania zadań w określonej dziedzinie, w tym pracy zawodowej” (Kupisiewicz, Kupisiewicz 2009: 82). Niewątpliwie dane zasoby przejawia lub posiada każda osoba, ale na różnym poziomie i w odrębnym zakresie. Umiejętności można zdobyć, jak również rozwijać. Rozwój bowiem jest nieodzownym elementem w życiu człowieka, który funkcjonuje w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu. W kwestii kompetencji nauczycieli W. Strykowski wymienia trzy kategorie: merytoryczne, dydaktyczno-metodyczne, wychowawcze (Strykowski 2005: 17). Warto jednak zaznaczyć, że grupa umiejętności pedagoga jest szeroka i elastyczna, gdyż oddziałują na nią czynniki zewnętrzne, jako że wychowawca jest integralną częścią rozwijającego się społeczeństwa.

W dobie nowych technologii istotne są kompetencje związane z obsługą i wykorzystaniem mediów. Na początku należy podkreślić, że w literaturze pedagogicznej często używa się zamiennie określeń „kompetencje informacyjne” i „kompetencje informatyczne”, które odnoszą się do technicznej obsługi mediów. Według A. Cichockiego „coraz częściej pojawia się też pojęcie integrujące” (i tym samym nadrzędne wobec nich), a mianowicie „kompetencje medialne” (Cichocki 2008: 165). Jest to zdaniem W. Strykowskiego „harmoonijna kompozycja wiedzy, rozumienia, wartościowania i sprawnego posługiwania się mediami” (Strykowski 2004: 33). Obejmuje ona, jak stwierdza A. Ogonowska (Ogonowska 2013: 121):

- rozumienie roli i funkcji mediów w demokratycznym społeczeństwie;
- rozumienie warunków, które muszą być spełnione, aby media prawidłowo wypełniały swoją funkcję;
- krytyczną ocenę zawartości mediów w kontekście złożonych funkcji;
- wykorzystywanie mediów w celu autoekspresji i działań na rzecz demokratycznego uczestnictwa;
- wykorzystywanie umiejętności, związanych także z obsługą nowych technologii do tworzenia autorskich przekazów.

Z kolei W. Strykowski wymienia pięć grup kompetencji medialnych z zakresu – teorii mediów, języka i komunikowania medialnego dotyczące – odbioru komunikatów medialnych, korzystania z mediów, tworzenia komunikatów medialnych (Strykowski 2004: 35-37). K. Woźniak wskazuje na inny podział tych umiejętności: teoretyczne – wiedza o podstawach działania; pedagogiczne; dydaktyczne; osobiste – szereg umiejętności: odpowiednie postępowanie w środowisku informatyczno-medialnym (<http://knm.uksw.edu.pl/kompetencje-nauczyciela-procesie-edukacji-medialnej/> 2016).

W związku z tym kwalifikacje w tym zakresie posiadają kilka składowych, każda z nich jest istotna. Wśród składników kompetencji można wskazać, oprócz wiadomości, także postawy, umiejętności, cechy osobowościowe, zachowania, wartości kulturowe, motywację (<http://knm.uksw.edu.pl/kompetencje-nauczyciela-procesie-edukacji-medialnej/> 2016). Nie można bowiem zdobyć wiedzy o mediach, ale należy stosować ją w praktyce, nie tylko zawodowej, ale również w życiu osobistym. Sytuacja, kiedy nauczyciel wie jak

działa Internet i nie szuka w nim informacji do pracy zawodowej lub potrafi obsługiwać komputer, a nie korzysta z niego na zajęciach, nie powinna mieć miejsca. W kompetencjach medialnych nie chodzi jedynie o teoretyczną wiedzę, ale przede wszystkim o zdolność do analizy i oceny treści oraz wydobycia edukacyjnych aspektów mediów. Przykłady pożądanych kompetencji medialnych nauczycieli według W. Strykowskiego (Strykowski 2005: 24):

- posiadają rozeznanie w zasobach medialnych związanych z realizowanym przedmiotem, blokiem przedmiotowym lub ścieżką edukacyjną;
- potrafią dokonać analizy i oceny merytorycznej oraz pedagogicznej istniejących zasobów medialnych;
- znają właściwości poszczególnych mediów, potrafią wyznaczać im odpowiednie zadania w procesie kształcenia i wychowania;
- mają przygotowanie i motywację do ustawicznego unowocześniania swojego warsztatu pracy i warsztatu pracy swoich uczniów.

Tabela 1 przedstawia wyniki badań E. Perzyckiej, które wskazują, że najwięcej nauczycieli określa swoją umiejętność obsługi komputera na poziomie niskim (43,9%). Poza tym większość z nich (40,6%) nie potrafi stworzyć programu edukacyjnego i udostępnić go w sieci. Na poziomie średnim największa ich liczba posługuje się mediami w procesie nauczania i uczenia się. To tylko ułamek umiejętności, które powinien posiadać współczesny nauczyciel, a jak wskazują badania, nie są one wystarczająco rozwinięte.

Tabela 1. Kompetencje medialne nauczycieli

Kompetencja	Poziom bardzo niski	Poziom niski	Poziom średni	Poziom wysoki	Poziom bardzo wysoki
	[%]				
Znajomość obsługi komputera i innego sprzętu technicznego	21	43,9	24,3	8,4	-
Umiejętność wykorzystania nowoczesnych technologii do wspomagania procesów nauczania i uczenia się	2,3	26,2	49,5	15,9	6,1
Umiejętność tworzenia autorskich programów edukacyjnych i udostępniania ich w sieci	40,6	17,3	25,7	14,1	2,3

Źródło: Juszczak 2003: 205.

Należy podkreślić, że kompetencje medialne pomogą pedagogom nie tylko w pracy dydaktycznej z uczniami, ale również w komunikacji z wychowankami i rodzicami, a także, co istotne, we własnym doskonaleniu zawodowym i osobistym.

Dobre praktyki rozwoju kompetencji medialnych przez nauczycieli

Współcześnie część pedagogów stara się wdrażać w swojej pracy „europejskie zasady nauczycielskich kompetencji i kwalifikacji, które określają zawód nauczycielski jako: wysoko kwalifikowany, ustawicznie doskonalony, mobilny, oparty na partnerstwie” (Dróżka 2015: 47). Decydują się na zdobywanie nowych umiejętności w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, również tych odbywających się przez Internet. Obecnie, jak twierdzi T. Huk, „działalność ludzka nie kończy się tylko i wyłącznie na pracy, ale również na nauce, a właściwie na permanentnym uczeniu się, którego realizację umożliwiają współczesne media” (Huk 2011: 11). Z sieci pedagogzy czerpią pomysły na zadania, materiały edukacyjne, zdobywają wiedzę oraz stosują różne formy e-komunikacji. Obecnie w celu współpracy z uczniami powinni posiadać kompetencje medialne, których rozwój trwa w nowoczesnym świecie przez całe życie. J. Holtkamp uważa, że „jeśli my dorośli potraktujemy poważnie uczenie się przez całe życie, to musimy również ponosić odpowiedzialność za rozwijanie swoich własnych kompetencji. Uczenie się nie jest domeną tylko młodzieży, ale zadaniem dla wszystkich grup wiekowych” (Holtkamp 2011: 173).

Zdobywanie kompetencji informacyjnych opiera się nie tylko na teorii, ale przede wszystkim na praktyce. W związku z tym zadaniem nauczycieli jest zaznajomienie się z obsługą i korzystaniem z mass mediów, potraktowanie ich jako pomocy w procesie dydaktycznym oraz istotnego elementu świata uczniów. Ważna jest umiejętność tworzenia przekazów, posługiwania się mediami. W polskiej szkole można odnaleźć przykład dobrej praktyki rozwoju własnych kompetencji medialnych poprzez wykorzystanie mass mediów do pracy i kontaktu z uczniami oraz opiekunami. Jednym z coraz częściej wykorzystywanych sposobów są blogi, zarówno osobiste, tematyczne, jak również klasowe, grupowe. Egzemplifikując blog Z. Hojnackiej, nauczycielki matematyki i fizyki w ZSEiM w Bielsku-Białej – *W poszukiwaniu pewnego stożka* (<http://stozeke50.blogspot.com/2016>), współtworzą go uczniowie, którzy w grupach przygotowują projekty, rozwiązują zadania, prezentują prace domowe. Liczne przemyślenia, informacje, inspiracje można znaleźć na blogach Superbelfrów (<http://www.superbelfrzy.edu.pl/o-blogu/blogi-prowadzone-przez-superbelfrow/2016>). Inne przykłady interesujących blogów nauczycielskich znajdują się na <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolazklasa2zero/news/blogi-nauczycielskie>. Korzyści, które wymieniają uczniowie tworzący blog to: nauka współpracy, możliwość powtórki materiału, wykorzystanie czasu spędzanego przed ekranem komputera (Pezda 2011: 96). Drugą możliwością realizacji i rozwoju kompetencji medialnych jest działalność na portalach społecznościowych, np. Facebooku. Funkcjonują tu profile tworzone przez nauczycieli. Publikują oni pomysły na pomoce dydaktyczne, rady i poruszają ważne tematy, dzielą się swoimi doświadczeniami z pracy zawodowej (np. <https://web.facebook.com/Kreatywna=-nauczycielka1165231786825553-/?ref=ts&fref=ts>; <https://web.facebook.com/nauczycielkaprzedzszkolatoja/?ref=ts&fref=ts> 2016). Co więcej, można założyć fanpage osobisty lub grupowy/klasowy. Pozwala on na szybki kontakt z uczniami (na osobistym także z rodzicami), przekaz treści dotyczących przedmiotu, klasy, ułatwia, np. organizację szkolnych akcji. A. Drummer, nauczycielka języka niemieckiego, uczy na Facebooku poprzez umieszczanie nowych słówek, materiałów. Praktyka J. Okuniewskiej

najlepiej obrazuje implementację mediów w procesie edukacyjnym już w szkole podstawowej. Nauczycielka wykorzystuje na zajęciach tablety, e-podręczniki. Warto zaznaczyć, że była nominowana do Światowej Nagrody Nauczycielskiej – Global Teacher Prize. W kwestii komunikacji z wychowankami i rodzicami istnieją jeszcze inne sposoby zastosowania mediów – SMS-y, e-maile, dziennik elektroniczny lub strona internetowa szkoły, klasy. Przytoczone egzemplifikacje wskazują na motywację nauczycieli zarówno do poznania świata mediów, zdobycia nowych umiejętności, jak również próby dotarcia do uczniów, unowocześniania procesu edukacyjnego.

Implikacje (nie)posiadania kompetencji medialnych przez nauczycieli

Zarówno posiadanie kompetencji medialnych, jak i ich brak warunkują implikacje w pracy dydaktycznej, relacjach z uczniami oraz osobistym rozwoju. Jak podkreśla A. Ogonowska, „wiedzący nauczyciele umożliwiają swoim uczniom efektywne uczenie się oraz kształcenie w biegu ich życia oraz zgodnie z założeniami edukacji ustawicznej” (Ogonowska 2013: 120). Należy zaznaczyć w pierwszej kolejności skutki sytuacji, kiedy nauczyciel nie posiada kompetencji medialnych lub są one na niskim poziomie. Co więcej, jeśli w tym przypadku nie stara się poszerzać umiejętności, na pewno zajęcia stają się mało interesujące, a internalizacja wiedzy – nudna i żmudna dla cyfrowych tubylców. Obecnie istnieje potrzeba innowacyjnych rozwiązań i materiałów edukacyjnych. Ł. Badowski twierdzi, że „nie da się zrobić interaktywnego wykresu na tradycyjnej tablicy, ale można to zrobić na komputerze. Interaktywność jest kluczowa w nauczaniu, a możliwa do osiągnięcia właśnie w świecie cyfrowym” (Pezda 2011: 20). Poza tym utrudniona jest komunikacja z wychowankami oraz rodzicami, którzy coraz częściej oczekują szybkiej informacji. Ponadto najważniejsze w nauczaniu jest zrozumienie uczniów, a jednocześnie, gdy dorastają w środowisku medialnym, jego znajomość jest kluczowa. Brak kompetencji medialnych ma również wpływ na zdobywanie informacji, pomocy dydaktycznych, a także rozwijanie osobistych kwalifikacji. Zdolność do wykorzystania mediów i tworzenia komunikatów pozwala nauczycielowi nie tylko na dostęp do wiedzy i błyskawiczną komunikację. Daje możliwość współdziałania z uczniami i innymi pedagogami na blogach czy platformach dyskusyjnych. Blog, według A. Pezdy, może prowokować dyskusję wokół przedmiotu, pomaga uczniom pogłębiać swoje zainteresowania, wyrabiać własne poglądy i ośmielać ich do ich wyrażania, poprzez udostępnianie swoich prac – odbiorcami są oprócz nauczyciela, rodziców, kolegów również inni użytkownicy sieci (Pezda 2011: 68). Warto podkreślić, że stosowanie mediów może także wspierać kreatywność pedagoga oraz uczniów. Materiały z mass mediów stają się inspiracjami do własnych działań, a zdaniem Z. Hojnackiej na blogu „uczniowie mogą popisać się nie tylko wiedzą, każdy zajmuje się tym co lubi, a żeby dostać dobrą ocenę, trzeba nie tylko zajrzeć do podręcznika, ale wymyślić coś oryginalnego – zdjęcia itp.” (Pezda 2011: 89).

Podsumowanie

Obecnie media dają mnóstwo możliwości i stwarzają szanse na osiągnięcie sukcesu – osobistego oraz swoich uczniów. W związku z tym ważne jest, aby nauczyciele potrafili wdrożyć nowe techno-

logie w proces kształcenia. Niezbędne są w tym aspekcie kompetencje medialne. Zdaniem Ł. Badowskiego bowiem „nauczyciele powinni znać Internet znacznie lepiej niż ich uczniowie. Muszą tam być pierwsi, sami przejrzeć dostępne w sieci materiały, które będą polecać, sprawdzić ścieżkę, jaką podążą potem uczniowie” (Pezda 2011: 22). Współcześnie jest to niezmiernie istotne, by razem z wychowankami przemierzać świat mediów oraz użytkować media w sposób racjonalny i krytyczny. Rozwój tych kompetencji zależy od indywidualnego podejścia i zaangażowania każdego nauczyciela. Co istotne, nacisk nie powinien być kładziony na teorię, lecz praktyczne zastosowanie mass mediów. Jest to szansa na dotarcie do uczniów, przekazanie im wiadomości w aprobowany przez nich sposób oraz poszerzenie umiejętności. K. Wenta uważa, że „chodzi o to, aby metodyka wykorzystywania najszerzej rozumianej technologii informacyjnej i edukacji medialnej stosowana w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli prowadziła do samokształcenia przez całe życie – dla siebie, zawodu oraz społeczeństwa wiedzy” (Wenta 2007: 244).

Źródłem finansowania badań i artykułu były środki własne autorki.

Bibliografia

1. Castells M., (2007) *Społeczeństwo sieci*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
2. Cichocki A., (2008) *Wymiary kompetencji informacyjno-medialnych nauczyciela* [w:] Izdebska J., (red.), *Media elektroniczne w życiu dziecka w kontekście wartości wychowawczych oraz zagrożeń*, Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.
3. Dróżka W., (2015) *Nowoczesne aspekty zawodu nauczyciela a edukacja do rynku pracy i kształcenia ustawicznego* [w:] Krawczyk-Blicharska M, Szkurłat J., (red.), *Edukacja, rynek pracy, rozwój*. Obszary wsparcia i aktywizacji wybranych grup społecznych, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
4. Holtkamp J., (2011) *Co ogłupia nasze dzieci? Nowe media jako wyzwanie dla rodziców*, Kraków: Wydawnictwo Salwator.
5. <http://knm.uksw.edu.pl/kompetencje-nauczyciela-procesie-edukacji-medialnej/> [03.08.2016].
6. <http://stozke50.blogspot.com/> [10.08.2016].
7. <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolazklasa2zero/news/blogi-nauczycielskie> [16.08.2016].
8. <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/239> [15.08.2016].
9. <http://www.superbelfrzy.edu.pl/o-blogu/blogi-prowadzone-przez-superbelfrow/> [03.08.2016].
10. <https://web.facebook.com/Kreatywna-nauczycielka1165231786825553/?ref=ts&fref=ts> [13.08.2016].
11. <https://web.facebook.com/nauczycielkaprzedzszkolatoja/?ref=ts&fref=ts> [13.08.2016].
12. Huk T., (2011) *Media w wychowaniu, dydaktyce oraz zarządzaniu informacją edukacyjną szkoły*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
13. Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., (2009) *Słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
14. Ogonowska A., (2013) *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
15. Perzycka E., (2003) *Kompetencje informatyczno-medialne nauczycieli języka polskiego szkoły podstawowej* [w:] Juszczyk S., (red.), Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
16. Pezda A., (2011) *Koniec epoki kredy*, Warszawa: Agora SA.
17. Strykowski W., (2004) *Kompetencje medialne: pojęcie, obszary, formy kształcenia* [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W., (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Poznań: Wydawnictwo eMPI2.
18. Strykowski W., (2005) *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” nr 27/28.
19. Wenta K., (2007) *Metodyka wykorzystania technologii informacyjnej i edukacji medialnej* [w:] Siemieniecki B., (red.), *Pedagogika medialna*. Podręcznik akademicki, tom 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

